

quamdam et conformitatem significat; sed non omnis conformitas rationem veritatis habet, æqualitas enim inter duas res, et similitudo, est conformitas quædam, et non dicitur veritas; ergo veritas dicitur specialem rationem conformitatis, quæ non potest esse alia, nisi quæ in ordine ad intellectum sumitur seu explicatur. Unde probatur minor, quia hæc conformitas ad intellectum duplex intelligi potest, scilicet, actualis et aptitudinalis. Actualis in hoc tantum consistere potest, quod res talis sit, qualis actu intelligitur; aptitudinalis vero in hoc quod res sit talis, ut vero ac proprio conceptu talis rei intelligi possit. Sed neutro ex his modis additur supra entitatem rei aliqua realis perfectio absoluta, quia actu intelligi nihil addit entitati intellectæ ut sic; ergo neque rem esse talem qualis intelligitur, potest illi addere rationem realem absolutam. Rursus, hoc ipso quod ens est ens vel tale ens, si in alio sit vis ad intelligendum, aptum est adæquari vero conceptui; ergo non solum superfluum, sed etiam impossibile est quod hæc actualis vel aptitudinalis conformitas addat enti aliquam perfectionem absolutam, etiam ratione distinctam. Sicut impossibile est quod in albedine, esse aptam assimilari alteri, dicat perfectionem absolutam additam rationi albedinis, et multo magis impossibile est, quod actualis similitudo addat rationem absolutam intrinsecam ipsi albedini.

Secunda opinio cum variis interpretationibus examinatur.

9. Propter hæc ergo esse potest secunda sententia dicens veritatem addere enti relationem conformitatis ad intellectum; hoc enim concludi videtur ratione proxime facta contra præcedentem sententiam. In hac autem opinione explicanda possunt varii modi excogitari. Unus est, ut intelligatur de relatione conformitatis actualis; nam veritas actualem conformitatem significare videtur. Alius est, ut intelligatur de aptitudinali conformitate, et hoc modo dicunt aliqui, nihil aliud esse veritatem transcendentalem, quam intelligibilitatem entis, quæ intelligibilitas non solum dicit denominationem extrinsecam, a facultate quam res intellectiva habet ad intelligendum omne ens, sed ex parte ipsius rei intelligibilis dicit aptitudinem quamdam ut intelligi valeat, quæ addit relationem ad intellectum, cui, quantum est ex se, potest conformari. Rursus quidam intelligunt, hanc relationem sumendam esse tantum in ordine ad

divinum intellectum, quia ab illo res omnes pendent per se, non vero ab aliis; imo ad illos per accidens comparantur. Alii existimant, sumendam esse in ordine ad quemcunque intellectum, quia res de se est intelligibilis a quocunque, et ita est de se apta conformari omnibus, unde ad omnes dicere potest prædictam relationem, sicut color, in quantum visibilis dicit relationem ad omnem visum, etiamsi ab illo non pendeat. Denique quidam existimant hanc relationem esse realem, quoniam veritas reale quid est, et in rebus existit. Alii volunt esse relationem rationis, quia non requirit existentiam nec distinctionem extremorum, quod sentiunt Dur., Capr., Cajet., locis citatis et citandis; et favet D. Thomas, 1. dist. 19, quæst. 5, art. 1. Alii tandem putant illam relationem interduam esse realem, sæpe vero rationis, juxta capacitatem extremorum, ut Soncin. et Javel., supra; Ferrar., 1. cont. Gent., c. 60; favetque D. Thomas, q. 1 de Veritate, art. 2, et lib. 1 de Interpretat., lect. 5.

10. Sed, ut intelligamus quid veritatis vel falsitatis esse possit in his dicendi modis, supponendum est hanc sententiam (ut sit ab aliis distincta) intelligendam esse de propria relatione, quam prædicamentalem vocant, si sit realis, vel similem illi, si sit rationis. Nam, si late sumatur relatio pro omni transcendentali habitudine, vel pro qualibet denominatione, quæ ex consortio plurium rerum consurgit, sic sententia hæc in uno sensu coincidet cum præcedenti, in alio vero cum ea quam postea tractabimus.

11. *Ad transcendentalem veritatem stricta rationis relatio non requiritur.* — Primo igitur existimo denominationem non esse sumptam ex aliqua relatione rationis in dicta proprietate sumpta, quia veritas nec hujusmodi relationem dicit, nec entitatem sub tali relatione. Probatur ratione sæpe repetita, quia passio entis realis non potest consistere in prædicta relatione, neque illam formaliter includere. Deinde, quia talis relatio non est, nisi dum consideratur aut fingitur; veritas autem rerum non requirit hujusmodi fictionem; quin potius, ut supra dicebam, cum ipso veritatis nomine quamdam habet repugnantiam. Item Deus ab æterno est verus transcendentaliter secundum completam et exactam rationem veritatis, et tamen nec fingit relationem rationis, nec illas requirere potest, ut verus Deus sit et dicatur. Denique hæc relatio non est, nisi per reflexionem et comparatio-

nem intellectus, ante quam et hoc ens est verum aurum, verbi gratia, et tale esse cognoscitur.

12. *Relatio realis ad veritatem transcendentalem non necessaria.* — *In Deo id probatur.* — Secundo videtur certum, loquendo in communi de vero transcendentali, ut abstrahit ab ente creato et increato, non posse consistere, aut requirere formaliter relationem realem ad alterum, in ordine ad quod veri denominatio sumatur. Patet, quia in Deo non potest veritas transcendentalis hujusmodi relationem includere, quia vel illa veritas consideratur in Deo, ut Deus est, quomodo dicimus tres personas esse unum verum Deum; vel consideratur in singulis personis secundum proprias relationes, ut hoc Theologis demus. Priori modo Deus nullam habet relationem realem, quia neque ad aliquid extra se, ut constat, neque ad aliquid intra se, quia vera divinitas nullam in re distinctionem habet ab his omnibus quæ intra Deum sunt. Item, quia illa relatio, si quæ est, debet esse ad intellectum; vel ergo est ad intellectum ut causantem, et hæc non habet locum in vera divinitate, quæ causam non habet; vel est ad intellectum ut intelligentem, et hæc non potest esse relatio realis ad intra, cum sit ejusdem ad seipsum. Posteriori etiam modo non potest esse realis relatio. Primo, quia in Deo non sunt aliæ relationes reales, præter relationes quæ comitantur origines, in quibus nullæ aliæ fundari possunt. Deinde, quia in Patre, verbi gratia, non potest illa relatio veritatis esse ad intellectum ut producentem, quia persona Patris non est producta, neque ut intelligentem, quia est relatio ejusdem ad seipsum. In Filio item, quamvis sit persona producta, non potest veritas filiationis consistere in relatione conformitatis ad intellectum ut producentem, seu, quod idem est, ut habentem ideam, vel exemplar, quo talis res producit, quia Verbum divinum non producit per ideam, sed est ipsa imago, vel exemplar a Patre naturaliter productum. Neque etiam potest dicere relationem realem conformitatis ad intellectum ut intelligentem, quia sic etiam in Verbo talis relatio est ejusdem ad seipsum. Nam, licet Verbum intelligatur etiam a Patre, et ipsum etiam intelligat Patrem, tamen ut sese mutuo intelligunt, non distinguuntur ab intellectu, et ab actu quo se intelligunt. Et eadem ratio cum proportionem applicata locum habet in Spiritu Sancto. In Deo ergo nulla est relatio realis conformitatis,

in qua veritas possit consistere; et consequenter nec veritas entis, ut abstrahit a creato et increato, potest hanc relationem realem requirere.

13. Tertio, etiamsi contractius loquamur de ente creato, ejusque veritate transcendentali, ut videntur loqui, qui dicunt veritatem hujus entis consistere in conformitate ad intellectum divinum, ut in se continet exemplaria seu ideas creatorum entium, quamvis (inquam) de hoc ente loquamur, non existimo veritatem hanc consistere in aliqua relatione reali propria, et prædicamentali hujusmodi entis ad ideam divinam. Quod aliqui probant quia illa relatio conformitatis, quæ ad veritatem requiritur, communis est in his entibus, sive existant, sive non existant; ergo non potest esse relatio realis. Sed hæc ratio non est magni momenti. Primo quidem, quia fortassis assumit falsum; nam, ut supra dicebam, creaturæ consideratæ tantum secundum esse essentialiter, non habent veritatem essentialiter conformitatis ad divinam mentem, seu ideam; non enim homo est talis essentialiter quia talis cognoscitur a Deo, sed potius ideo talis essentialiter cognoscitur quia talis est essentialiter. Deinde, posita illa relatione, dicitur esse realis cum proportionem sumpta; nam in ente creato in potentia tantum existente est veritas etiam tantum in potentia; eodem ergo modo esse poterit relatio realis in potentia; in eodem autem ente actu existente, sicut est veritas realis in actu, ita et esse poterit relatio realis in actu. Aliter ergo probari potest illam relationem non esse realem, quia alias daretur processus in infinitum in tali relatione, nam etiam illa relatio haberet ideam, cui esset conformis, et illa per aliam relationem, et sic in infinitum; sed hæc ratio omnibus fere relationibus communis est, præsertim his quæ in unitate fundantur, ut sunt similitudo, æqualitas, et similes.

14. Probatur ergo aliter, quia vel est relatio similitudinis, vel relatio effectus ad causam, quæ alio nomine dici solet mensurati ad mensuram. Non primum, quia relatio similitudinis proprie non est, nisi quæ fundatur in unitate, vel convenientia formali; inter creaturam autem, et ideam, quam habet in Deo, non est talis convenientia formalis, sed solum intentionalis, seu idealis, sicut inter speciem intentionalem et objectum visibile non est propria relatio similitudinis, quamvis sit intentionalis representatio. Nec secundum dici potest, quia idea vel exemplar artificis

non habet alium influxum immediatum in effectum, præter eum quem habet artifex ut causa perfecta efficiens est, neque per aliam actionem, nisi qua efficiens est, quia exemplar, ut sic, non habet aliam causalitatem, quam dirigere actionem agentis; ergo in effectu non resultat alia relatio, nisi quæ consequitur ex vi actionis agentis, ut agens est; ergo non habet aliam relationem realem conformitatis, vel dependentiæ ad exemplar. Quod si dicas effectum pendere ab exemplari quoad specificationem, ab efficiente vero ut sic quoad exercitium, hoc ipsum convincit, in effectu non resultare specialem relationem ad exemplar, sed solum eam quæ est ad causam efficientem, quia unica est causalitas et actio qua res fit, et in tali specie fit, et illa distinctio quoad exercitium, et specificationem, in præsentem solum est secundum rationem et accommodationem, non secundum rem. Imo exemplar non comparatur ad efficiens ut causa distincta, sed ut constituens illud suo modo in actu primo ad efficiendum; ergo neque in effectu resultat multiplex relatio, sed sola illa quæ est effectus ad suam causam efficientem.

15. Dicetur fortasse argumentum quidem probare has relationes non esse distinctas, nihilominus tamen verum esse relationem creaturæ in sua essentia includere, ut sit relatio conformitatis ad ideam creatoris, sicut actio ipsa creatoris in sua essentia includit quod sit ab idea. Sed quicquid sit de tali relatione reali, et sive distincta sit, sive non, probo ulterius non posse in illa consistere rationem veritatis entis creati. Primo, illa ratione generali supra dicta, quod passionem entis non possunt addere enti modum realem positivum, neque absolutum, neque respectivum. Secundo, quia aliud est relationem consequi ex alio, aliud vero formaliter illud constitutere; illa autem relatio, si est, supponit rationem veritatis in ente creato, et illam consequitur; ergo non constituitur formaliter veritas tali relatione. Consequentia est evidens, quia id, quod constituitur formaliter per aliquam formam, non potest ipsi formæ supponi. Antecedens vero patet primo, exemplo sensibili rerum artificialium; nam res arte facta secundum ideam, et regulas artis, non ideo est recte facta, et conformis arti, quia in se habet relationem aliquam prædicamentalem ad artem, sed præcise, quia habet talem figuram, proportionem, etc., qualem ars postulat, et inde postea sequitur relatio, si vere

resultat. Unde si mente præscindamus talem relationem, vel, si fortasse vera est opinio quæ negat hujusmodi relationes resultantes, nihilominus intelligitur res artificialis vera in genere artificii; ergo idem est in creatura respectu divinarum idearum; nam comparatur ad illas sicut ad artificem. Deinde explicio in hunc modum, quia prius natura est creatura producta a Deo, quam ad ipsum referatur relatione prædicamentali creaturæ; ergo et est vera creatura seu verum ens creatum prius natura, quam referatur prædicta relatione; et similiter prius natura est verus homo, aut verus leo; non ergo includitur illa relatio formaliter et intrinsece in ratione veritatis. Antecedens patet, quia prius natura est fundamentum quam relatio; hæc autem relatio fundatur in entitate creaturæ existentis, et ideo supponit illam creatam, et manantem a Deo. Prima vero consequentia patet, quia ens creatum ex vi illius entitatis, quam a Deo habet prius natura, quam in illo resultat relatio prædicamentalis, non solum est intelligibile vero conceptu entis, sed etiam est vere constitutum in tali vel tali specie entis creati; ergo, præcisa tali relatione, præ-intelligi potest esse verum ens et tale ens; non ergo addit verum, ut verum, prædictam relationem supra ens.

16. Quæ ratio non solum procedit contra eos qui dicunt, hanc relationem esse realem, sed etiam contra eos qui dicunt, illam esse relationem rationis, si de formali et actuali relatione loquantur; secus si de fundamentali, quæ non tam est relatio quam concomitantia plurium rerum, vel rationum formalium, seu denominatio ex tali concomitantia sumpta, ut supra declaratum est in veritate cognitionis. Sed prædicta ratio præcipue procedit de conformitate actuali ad ideam divinam; a fortiori tamen probat de simili actuali conformitate ad quamcunque aliam cognitionem, quia omnis alia relatio posterior est, magisque extrinseca. Et applicari etiam potest ad relationem aptitudinalem, qua dicitur res apta intelligi vel conformari intellectui habenti proprium, seu verum conceptum ejus; hæc enim denominatio revera non addit relationem realem in re, quæ intelligibilis dicitur, quia solum est aptitudo ad quamdam extrinsecam denominationem, ad quam comparatur objectum, ut terminus, seu materia, circa quam versatur cognitio. Item, quia, ut argumenta facta probant, res est intelligibilis per seipsam, et non per relationem superad-

ditam, quantum ad id quod ex parte ejus requiritur; nam ex parte alterius requiritur facultas ad intelligendum. Item, quia scibile ut sic non dicit relationem realem ad scientiam, ut omnes docent; et idem est de visibili respectu visus. Denique etiamsi fingas nullum actu esse intellectum, res erit intelligibilis ex se, et vera. Quomodocunque ergo veritas explicetur, sive per actualem conformitatem, sive per aptitudinalem, non potest in formali et propria relatione consistere.

Tertia opinio improbat.

17. Tertia sententia excogitari potest, quod veritas transcendentalis supra ens solum addat negationem aliquam. Quæ sane opinio videri potest singularis, quia omnes auctores supponunt, verum dicere positivam denominationem; tamen, si considerentur supra dicta, videbitur apparens, quia ostensum est non addere veritatem supra ens positivam rationem absolutam, neque etiam relativam rei aut rationis; ergo nihil relinquitur quod addere possit præter negationem. Confirmatur ex communi modo declarandi hanc veritatem; ut enim argumentatur Aureol., apud Capreol., in 1, dist. 13, quæst. 3, ut concipiamus et explicemus veritatem alicujus rei, verbi gratia, hoc esse verum aurum, non recurrimus ad exemplaria divina, neque ad aliquem alium intellectum, ut ex ipso usu concipiendi et loquendi constat, sed per negationem id declaramus; dicimus enim esse verum aurum, quod non est fictum, vel apparens tantum, seu quod habet propriam auri naturam, quam ex proprietatibus et effectibus colligimus. Unde hæc veritas magis videtur explicanda per principia intrinseca rei, ut verus homo dicatur, quia essentialibus principiis hominis constat; hoc autem nihil addit supra entitatem rei, nisi negationem fictionis seu apparentiæ. Præterea declaratur a simili; nam, sicut esse idem (ut supra dicebamus), quamvis per modum positivi significetur, tamen in re nihil addit supra ens, nisi negationem, ita in vero contingere videtur; dicitur enim res aliqua vera in tali ratione entis, quia veram naturam aut propria principia essentialia illius rei habet; dicitur autem habere veram naturam, quia non habet fictam, nec extraneam, et apparentem, sed eam, quæ est propria talis rei; sicque dicitur verus Deus, ut a falsis distinguatur, et vera divinitas, ut indicetur non esse fictam, sed quæ ex se talis est. Denique ad hunc modum alia transcendentia a multis

explicantur; nam res, quod significat essentiam, ut realem et ratam, dicitur importare negationem imaginariæ aut fictæ essentiæ, et aliquid, negationem nihili aut negationem identitatis. Quid ergo mirum quod verum etiam per negationem declaretur, quamvis speciem habeat positivæ proprietatis?

18. Videtur ergo hic modus dicendi non omnino improbabilis; tamen, quia novus apparet, probandus nobis non est; nam ratio et definitio veritatis juxta communem modum concipiendi omnium qui de veritate loquuntur, includit vel connotat aliquo modo habitudinem ad intellectum, seu ad potentiam cognoscentem; et non per modum negationis, ut per se constat; ergo per modum conformitatis, quæ ut positivum aliquid concipitur. Deinde, quia potius falsitas rei in negatione posita est, ut infra dicitur, quia dicit carentiam perfectionis debitæ ad veritatem rei; ergo veritas non addit de formali negationem illius carentiæ perfectionis debitæ, neque negationem fictæ naturæ, sed propriam et positivam rei perfectionem. Denique, quamvis hæc simplicia sæpe explicentur a nobis per negationem (quod solum probant conjecturæ adductæ), non tamen propterea significant formaliter talem negationem.

Quarta opinio.

19. Est ergo quarta sententia, hanc veritatem solum esse denominationem extrinsecam. Ita sentit Cajet., 1 part., quæst. 16, art. 6, in fine, ubi solum agit de rebus creatis, quas dicit esse veras denominatione extrinseca, vel a veritate divina, quatenus sunt signa ejus, eamque imitantur, vel a veritate creata speculative intellecta, quatenus sunt vel esse possunt causa ejus. Ratio ejus est, quia ita se habet verum ad cognitionem et res, sicut sanum ad animal habens sanitatem, et ad medicinam, etc.; nam sicut, ablata sanitate, quæ formaliter est in animali, reliqua non denominarentur sana, ita ablata veritate cognitionis, reliqua non denominarentur vera; ergo, sicut animal dicitur sanum intrinseca denominatione, reliqua vero tantum extrinseca, ita intellectus est, qui formaliter et intrinsece denominatur verus, alia vero tantum extrinseca denominatione, quatenus sunt signa vel causæ veritatis intellectus. Non declarat autem Cajetan. quid dicendum sit de veritate, qua Deus dicitur verus; fortasse tamen diceret, etiam in eo significare denominationem extrinsecam non signi, sed causæ, ut scilicet

Deus dicatur verus, quia potest veram sui cognitionem causare, vel proprie in alienis intellectibus, vel improprie et secundum rationem tantum respectu sui intellectus, in quantum potest per modum objecti esse suo intellectui ratio formandi de seipso verum conceptum Dei.

20. Quod si objicias, quia hæc ipsa virtus causandi vel essendi sufficiens ratio objectiva talis cognitionis est intrinseca ipsi enti; item, quod, cum cognitio Dei sit ei maxime intrinseca, non potest ab illa extrinseca denominatio sumi: responderi potest ad priorem partem, virtutem quidem seu perfectionem illam esse intrinsecam, denominari tamen veram, seu veritatem ab extrinseco; sicut etiam in medicina virtus causandi sanitatem intrinseca est, tamen ratio sanitatis in illa est extrinseca. Ad alteram partem dicitur, quod, licet cognitio, qua Deus se cognoscit, sit illi maxime intrinseca, et ideo intrinsece denominet illum cognoscentem, tamen denominatio cogniti, ut sic, per se ac formaliter est extrinseca, acciditque illi, ut forma, a qua sumitur, sit intra rem quæ cognita denominatur.

21. *Quæ videantur obstare præcedenti opinioni.* — Hæc sententia quantum ad aliquid, clara est, nimirum, quod verum supra ens non addit nisi concomitantiam alicujus extrinseci, ut infra ostendemus; quatenus vero dicit res solum per denominationem extrinsecam denominari veras, videtur hæc sententia difficilis. Primo, quia Aristoteles, dicto loco 2 Metaph., text. 4, sentit aliquam veritatem consequi ad omnia entia, quod etiam docet D. Thomas, 1 cont. Gent., cap. 60, ratione ultima, distinguens duplicem veritatem, scilicet intellectus et rei, et de posteriori exponens definitionem Avicenn., tract. 1, suæ Metaph., cap. 6, et tract. 8, c. 6: *Veritas rei est proprietas esse uniuscujusque rei, quod stabilitum est ei.* Et 1 part., quæst. 16, art. 1, de eadem veritate exponit definitionem August., lib. de Vera religione, cap. 36, dicentis: *Veritas est summa similitudo principii, quæ sine ulla dissimilitudine est;* et definitionem Anselm., dialog. de Verit., cap. 12: *Veritas est rectitudo sola mente perceptibilis.* In quibus omnibus significatur, veritatem rei esse aliquam intrinsecam formam et perfectionem ejus. Unde Augustinus supra: *Vera (inquit) in tantum vera sunt, in quantum sunt; in tantum autem sunt, in quantum principalis unius similia sunt.* Unde addit, veritatem esse for-

nam verorum sicut similitudo est forma similitum. Præterea D. Thomas, quæst. de Verit., art. 4, quamvis multum videatur favere opinioni Cajetani, tandem tamen dicit, *quamvis veritas, secundum quam omnes res dicuntur veræ, minus proprie veritas dicitur, tamen ab illa denominari rem veram, sicut a forma inherente, nihilque aliud esse quam entitatem intellectui adæquatam.* Et idem sentit ibid., art. 5 et 6. Est ergo hæc veritas aliquid intrinsecum rebus, et non tantum denominatio extrinseca. Ratione hoc confirmari potest primo, quia sola extrinseca denominatio non potest proprie inter rei proprietates numerari; veritas autem dicitur ab omnibus proprietates entis; ergo non est tantum externa denominatio. Major patet, quia proprietas debet ab intrinseco convenire; denominatio autem extrinseca accidentarie et ab extrinseco convenit. Quod maxime verum est de denominatione illa, quæ solum per analogiam sumi dicitur ex proportionem vel habitudine ad aliud; nemo enim dixerit sanitatem ut sic, esse proprietatem cibi aut urinæ, vel risibilitatem esse proprietatem prati florentis, quia hæc prædicata solum quasi metaphorice conveniunt illis subjectis.

22. Dices: quamvis hæc prædicata quoad impositionem vocum sint metaphorica, tamen revera significant quasdam proprietates earum rerum quibus attribuuntur; et hoc modo sanitas dici potest proprietas talis cibi, non quoad ipsam formalem sanitatem, sed quoad id quod per talem denominationem sani declarari intenditur. Sed contra, nam hinc saltem recte colligimus, sanitatem non esse proprietatem cibi distinctam ab illa quæ per talem metaphoram declaratur; quod si illa non esset proprietas, sed essentia ipsius cibi, certe sanum non significaret proprietatem, sed essentiam cibi. Sic ergo in præsentem, si verum tantum dicitur de rebus per analogiam, et extrinsecam denominationem a veritate intellectus, interrogo quid indicetur vel significetur in ipso ente per hanc metaphoram vel habitudinem. Aut enim indicatur sola rei entitas, et sic verum non est proprietas entis, sed solum differt ab illo, quod verum metaphorice significat id quod ens significat cum proprietate; sicut ridere non est in prato alia perfectio ab ea, quæ est esse viride vel floridum, sed est eadem metaphorice significata. Aut per illam veri appellationem analogam indicatur in ente aliquid ab entitate diversum; et de hoc inquirimus quid sit,

et an sit sola denominatio extrinseca; nam, si ita est, non poterit esse proprietas entis; si autem est aliquid ultra denominationem extrinsecam, quoad id ratio veri intrinseca erit, quidquid sit de impositione vocis, an ab extrinseco desumpta sit.

23. Et confirmatur, quia, si veritas esset sola denominatio extrinseca, tam posset convenire entibus rationis, sicut realibus, quia hujusmodi denominationes sumptæ ex cognitione tam possunt convenire entibus rationis, sicut realibus, ut esse genera, species, vere cognosci, significari, et similia. Quod si dicitur formaliter ita esse, fundamenta autem harum denominationum aliter convenire entibus realibus, contra hoc urgeo semper rationem factam, quia hoc fundamentum in hac denominatione veri vel est aliquid præter ens, vel non; si est aliquid, quæro quid illud sit, an extrinsecum, vel intrinsecum, et redeunt argumenta facta; si non est aliquid, ergo verum prout est in rebus, non est proprietas entis, sed ipsum ens. Simile argumentum fieri potest, quia sequitur id quod est perfectius ens, non esse perfectius verum veritate rei, quod est aperte contra Aristot. et D. Thom. supra, et contra communem sensum omnium; quis enim dicat non esse verius ens in ratione entis Angelum quam hominem, vel etiam Deum quam Angelum? Sequela vero patet, quia in denominatione illa, quæ sumitur ex veritate intellectus, non possunt habere inæqualitatem, quia tam vera est idea quam Deus habet de homine, sicut idea quam habet de Angelo, tantaque est conformitas inter illa extrema, sicut inter hæc; et tam vera est cognitio quam Deus habet de Angelo, sicut quam habet de seipso.

Questionis resolutio.

24. *Quid intrinsece dicat veritas transcendentalis.* — In hac opinionum varietate, difficile est verum iudicium de veritate ferre, et fortasse difficultas inde orta est, quod non satis in usu harum vocum distinguimus id a quo earum impositio sumpta vel translata est, et ad quod significandum imponuntur; fieri enim potuit, et verisimile est, omnem veri appellationem ex veritate cognitionis duxisse originem, ut sectione sequente commodius dicam; nihilominus tamen nomine veri non significari in rebus solam denominationem sumptam ex veritate cognitionis, sed aliquid aliud, ad quod significandum no-

men illud impositum est. Ut ergo hoc declararem, dico primo, veritatem transcendentalem intrinsece dicere entitatem realem ipsius rei, quæ vera denominatur, et præter illam nihil ei intrinsecum, neque absolutum, neque relativum, neque ex natura rei, nec sola ratione distinctum, addere. Hæc conclusio satis probata est ex dictis in prima sententia, et sumitur clare ex D. Thoma, cit. locis, et quæst. 1 de Verit., art. 1, ad 6, et art. 8; Capreol., Cajet., Ferrar. et aliis supra in prima opinione citatis.

25. *Quid connotet veritas transcendentalis.* — Dico secundo, veritatem transcendentalem significare entitatem rei connotando cognitionem seu conceptum intellectus, cui talis entitas conformatur, vel in quo talis res repræsentatur, vel repræsentari potest prout est. Hæc conclusio probatur etiam ex dictis a sufficiente partium enumeratione. Et existimo, quamvis auctores diversimode loquantur, omnes fere hanc eandem rem docere voluisse, eamque in hunc modum explico. Existimo enim hunc veri entis conceptum esse virtualiter comparativum unius rei, vel naturæ ad proprium conceptum ejus rei, quæ vera esse dicitur; ut, verbi gratia, ad profitendum Eucharistiæ mysterium, dicere solemus hostiam consecratam esse verum corpus Christi Domini, ubi per *verum corpus*, nihil aliud significamus quam illud idem corpus, quod per proprium ac verum conceptum corporis Christi repræsentatur. Et similiter, ad confitendum mysterium Incarnationis dicimus, Deum esse verum hominem, id est, habere illam naturam quam in essentiali specie hominis vere concepimus. Et hinc dixit Hervæus, Quodlib. 3, quæst. 1, art. 2 et 3, hanc veritatem esse conformitatem rei, prout est in se, ad seipsam ut objective conceptam: Durandus vero, in 1, dist. 19, q. 5, e contrario dixit, hanc veritatem esse conformitatem rei secundum esse objectivum ad seipsam secundum esse reale; uterque enim intellexit hanc veritatem nihil rei addere præter denominationem ortam ex conjunctione et proportionem, seu conformitate inter intellectum et rem. Sed ipsi declarant per conceptum objectivum quod nos per formalem; tamen, quia conceptus objectivus nihil præter rem addit, nisi denominationem termini conceptus formalis, ideo non recte explicatur conformitas inter rem et conceptum objectivum, sed inter rem potius et conceptum formalem seu ideam. Atque idem existimo sensisse eos, qui dicunt,

verum addere supra ens relationem rationis conformitatis entis ad intellectum, ut significat S. Thomas, in 1, d. 19, q. 5, art. 1; hoc enim, ut verum sit, non est intelligendum de relatione propria et actuali, sed de illa mutua connexionione rei et conceptus, et connotatione unius, ut correspondentis alteri, quæ quia per modum relationis a nobis concipitur, relatio rationis dici solet. Denique in hoc sensu facile applicatur ad hanc veritatem illa vulgaris veritatis definitio, quod sit *conformitas inter intellectum et rem*; illa enim conformitas non intelligitur esse relatio aliqua, ut supra in veritate cognitionis explicatum est, sed denominatio sumpta ex consortio pluriurn ita se habentium, ut tale unum sit, quale ab alio representatur.

26. *Augustini dictum explicatur.* — Dico tertio, hanc veritatem transcendentalem posse, et per modum aptitudinalis, et per modum actualis conformitatis explicari, et in ordine ad intellectum divinum, et ad creatum, et in ratione cogniti et cognoscentis, si universaliter de ente vero loquamur, vel in ratione causati et causæ, vel mensurati et mensuræ, si de ente creato seu artificiali sermo sit. Declaro singula, nam imprimis, quod hæc veritas dicere possit conformitatem actualem, omnes fatentur, et ex ipso nomine veritatis et conformitatis constare videtur; magis enim significat actum quam aptitudinem. Item veritas cognitionis dicit actualem conformitatem et commensurationem; ergo idem est proportionaliter de veritate rei. Quod si objicias Augustinum, lib. 2 Soliloquiorum, c. 5, dicentem, *verum non recte dici esse id, quod ita se habet, ut videtur cognitori, quia secundum hoc nihil esset verum, si nullus cognosceret*; respondebimus, secundum hanc denominationem non esse illam definitionem rejiciendam absolute et simpliciter, si intelligatur, ut intelligi debet, de cognitore vere attingente rem ipsam. Unde etiam admittimus, illam conditionalem esse veram; tamen sicut antecedens est impossibile, saltem respectu intellectus divini, ita et consequens. Unde D. Thomas, 1 part., quæst. 16, a. 1, ad 1, tranctans hunc locum Augustini, dicit, solum excludere comparationem ad intellectum creatum.

27. Præterea, quod hæc veritas possit etiam per aptitudinalem conformitatem declarari, sumitur ex illo eodem loco Augustini, ubi post illa verba: *Verum est quod ita se habet, ut videtur cognitori*, additur: *Si velit et*

possit cognoscere. Quæ verba aptitudinem significant. Clarius Anselmus, dialog. de Veritate, c. 9, dicit, veritatem esse *rectitudinem sola mente perceptibilem*. Et D. Thomas, dicta quæst. 16, art. 5, dicit, *veritatem inveniri in re secundum quod habet esse conformabile intellectui*; et 1 cont. Gent., c. 60, declarans definitionem Avicennæ: *Veritas rei est proprietas esse uniuscujusque rei, quod stabilitum est ei*, addit: *In quantum talis res nata est facere de se veram æstimationem*. Et probatur, quia omne ens reale natum est facere de se veram æstimationem, quomodo omne ens intelligibile dicitur, sive sit principium cognitionis, sive tantum terminus; hæc enim aptitudo de se abstrahit ab his modis; ergo nihil impedit quominus hæc possit nomine veri seu veritatis significari. Et confirmatur; nam, licet sit impossibile esse aliquod ens, quod actu non vere concipiatur ab aliquo intellectu saltem divino, nihilominus tamen, etiamsi intellectus apprehendat illam hypoth. sim impossibilem in re positam, nimirum quod omnis intellectus, etiam divinus, cessaret ab actuali rerum conceptione, nihilominus adhuc esset in rebus veritas, nam et compositum ex corpore et anima rationali esset verus homo, et aurum esset verum aurum, etc., vel secundum veritatem essentialis, si intelligamus non manere res existentes, vel etiam secundum existentiam, si fingamus cessante actuali cognitione adhuc conservari res existentes a Deo operante per suam potentiam exequentem; ergo hæc veritas intelligi potest sufficienter per illam aptitudinalem conformitatem, etiamsi actualis non sit. Dices, simili argumento posse probari, conformitatem aptitudinalem non esse necessariam, nam etiamsi fingatur alia hypothesis impossibilis, scilicet, quod res nec intelligatur, nec possit ab aliquo intelligi, et quod maneat in sua essentia vel existentia, nihilominus unaquæque res in sua essentia vera esset; et tamen tunc non intelligeretur ut apta ad faciendam veram de se æstimationem, quia non esset apud quem posset illam facere; ergo etiam illa aptitudo non est de ratione veritatis. Respondetur primum, illam posteriorem hypothesis involvere magis directam et formalem repugnantiam cum propria ratione entitatis realis, saltem secundum essentialitatem; nam de ratione ejus est ut sit possibilis, et consequenter ac multo magis ut sit intelligibilis. Deinde, facta illa hypothesis, posset res dici vera fundamentaliter, seu non repugnan-

ter, non tamen positive ac formaliter; quia tunc non esset possibilis veritas cognitionis, et consequenter omnis veri denominatio cessaret.

28. *Veritas rei maxime spectanda in ordine ad divinum intellectum.* — Præterea ex his facile constat, hanc appellationem seu conformitatem potissime ac per se esse sumendam in ordine ad intellectum divinum, ut D. Thomas docet, d. q. 16, art. 1, et aliis locis. Primo, quia conformitas ad hunc intellectum est maxime per se in omnibus rebus, in creatis quidem propter dependentiam quam ab illo habent; in ipso vero ente increato propter intrinsecam et essentialem identitatem cum suo intellectu, et actuali intellectione. Deinde quia in divino intellectu est summa et infallibilis veritas, et perfectissima rerum omnium ratio, seu representatio; ergo tunc res maxime dicitur vera, quando conformari potest conceptui, quem de tali re Deus habet.

29. *Secundario in ordine ad creatum.* — Quod autem etiam sumi possit in ordine ad intellectum creatum, quamvis secundario, docet expresse D. Thomas, quæst. 1 de Verit., loc. cit. Et potest facile declarari ex dictis; quia hæc conformitas quam dicit veritas, potest non solum de actuali, sed etiam de aptitudinali intelligi; at vero secundum aptitudinem, omne ens natum est habere veram sui æstimationem in omni intellectu non solum divino, sed etiam creato. Unde, si velimus hanc denominationem per modum relationis concipere, intelligemus quodlibet ens habere hanc relationem intelligibilitatis, non solum ad intellectum divinum, sed etiam ad quemcunque creatum. Item, quia intellectus creatus est quædam participatio divini intellectus, cui natus est conformari in intelligendo, si vere intelligit; ergo, hoc ipso quod ens dicitur verum, quia est conformabile intellectui divino, poterit etiam dici verum, quia est conformabile intellectui creato vere intelligenti. Tandem hoc probat argumentum illud, quod nos non semper cognoscimus veritatem rerum per conformitatem ad ideam divinam, sed per conceptionem quam de tali re nos habemus. Atque hoc modo uti solemus definitione talis rei seu naturæ ad probandum aliquid vere esse tale; definitio enim nihil aliud est quam explicatio talis naturæ, ut a nobis concipitur; potest ergo hæc veritas sumi non solum ex conformitate ad intellectum divinum, sed etiam ad creatum.

30. *Conformitas veritatis in communi est conformitas cognoscentis et cogniti.* — Hoc autem maxime verum habet, si conformitas hæc sumatur solum in ratione cognoscentis et cogniti, quomodo necesse est sumi si de transcendentali veritate in tota sua latitudine sermo sit. Quia in Deo non potest aliud genus conformitatis intelligi, cum non sit ens dependens, neque causatum, ut per se constat; neque etiam proprie dici possit mensuratum in ratione veri per aliquam scientiam, non solum quia propter summam identitatem non potest ibi esse ratio mensuræ, sed etiam quia, eo modo quo possunt ratione distingui et commensurari, potius essentia Dei vera est mensura suæ scientiæ, quam e converso; non enim Deus ideo verus Deus est, quia talem se esse cognoscit, sed potius quia est verus Deus, ideo vere se talem esse cognoscit. Ergo verum transcendentale in tota sua latitudine sumptum non potest dicere conformitatem ad intellectum ut ad causam vel ad mensuram, sed tantum ut ad representantem seu cognoscentem, vel actu, vel aptitudine. Hoc ergo modo talis conformitas præsertim aptitudinalis, in ordine ad quemcunque intellectum sumi potest, ita ut Deus dicatur verus, quia in quocunque intellectu gignere potest verum conceptum Dei, vel quia reipsa in se habet illam naturam, quam in Deo concipit quilibet intellectus vere Deum concipiens. Et idem eadem ratione est de entibus creatis; nam idem conceptus veritatis potest ad omnia proportionaliter applicari; et quod in Deo sufficit ad veritatem, si in aliis potest per participationem reperiri, ut revera potest, sufficit etiam ad veritatem eorum per participationem.

31. *Entia creata intellectui divino ut opifici conformantur.* — Additur vero in ultima parte conclusionis, reperiri in entibus creatis conformitatem ad intellectum divinum ut ad causam et exemplar, ratione cujus possunt talia entia vera denominari, quia etiam illa est vera conformitas ad intellectum, ut practice cognoscentem, et suo modo operantem. Et eadem ratione entia artificialia, quæ ab intellectu humano procedunt, respectu illius habent eandem conformitatem ut ad suum exemplar, vel ideam, et secundum eam vera etiam dici possunt. Imo sentit D. Thomas, ab hac conformitate potissimum denominari vera entia creata, quia illa per se eis convenit; conformitas autem ad alios intellectus speculative cognoscentes, est magis extrinseca et